

LEO ŠEŠERKO

Perestrojka Zveze komunistov

Preureditev ZK je danes nujna tako zaradi družbeno-politične krize v Jugoslaviji kot tudi zaradi sprememb v svetu, pri čemer so posebno pomembne naslednje okoliščine: v SZ, »najstarejši« deželi socializma, je v polnem zamahu preformuliranje tradicionalnih mehanizmov in ciljev KP in celotne družbene ureditve, da bi uveljavili perestrojko in posebej še »glasnost«, se pravi demokratično odločanje in kontrolo javnosti v poglavitnih političnih in družbenih zadevah; v deželah »tretjega sveta« se je večina tudi socialistično orientiranih političnih ureditev znašla v velikem družbenem zastoju in latentni družbeni in politični krizi t. i. »nerazvoja«; v zahodnih, razvitih kapitalističnih državah je upadel vpliv tistih političnih strank, ki so kot svoj cilj propagirale »diktaturo proletariata«, pa tudi tistih, ki so propagirale diktature drugih socialnih grupacij. Očitno je, da se je parlamentarni politični sistem spet izkazal kot sicer nadvse pomanjkljiv, kljub temu pa neprimerljivo boljši od vseh drugih.

In drugič, delitev sveta na zahodni – kapitalistični, vzhodni – socialistični in »tretji« – se izkazuje kot ideološka, preživela in nesprejemljiva členitev kot tradicionalno sredstvo politične identifikacije. Ob sporazumevanju Vzhoda in Zahoda in njunega zблиževanja ni nič bolj smešnega kot togo vztrajanje pri iskanju »naše izvirne poti«, ki vodi v vedno večjo izolacijo in s tem v globjo krizo.

Definiranje ZK ne more imeti nekega občega in abstraktnega odgovora. Dokler je ZK edina legalna stranka v Jugoslaviji, je neproduktivno, če se definira kot stranka zgolj delavskega razreda. Prvič se s tem demonstrativno distancira od srednjih slojev, od inteligence, ki je sicer vse bolj pavperizirana, a vendar ne postane manualno delavstvo, kot je pogosto primitivno razumljen delavski razred, in vse to distanciranje je za socialistične odnose uničujoče. Drugič pa bi to bil prazni verbalizem, kajti politična stranka, ki lahko zagotavlja svoj ekskluzivni položaj v političnem življenju neke dežele, se neogibno poveže z mehanizmi vladanja, ki obstojijo že od prej ali ki zdaj na novo nastanejo. Takšni ideološki samopercepciji ZK, ki ima sicer svoje upravičene korenine v položaju KP pred osvojitvijo oblasti, vendar po tem ne ustreza dejanskosti, je komplementarna okoliščina, da mnogi avtentični interesi (varstva človekovih pravic, okolja, manjšin itn.) tudi v funkcionirajočem parlamentarnem sistemu niso nikjer povsem ustrezno zastopani.

Odločilnega pomena zato ni le globalno drugačno definiranje ZK, temveč zasidranje takšnih političnih in pravnih mehanizmov odločanja in kontrole tega odločanja, ki bo onemogočilo diktaturo monopolov – npr. industrijskih gigantov, ozkih profesionalnih ali socialnih skupin, kajti te imajo nadvse rade proklamirane takšne abstraktne politične strukture in mehanizme oblasti, ki zaradi svoje splošnosti in nepreverljivosti omogočajo njihovo realno oblast.

Socializem je v mnogih deželah in mnogih političnih grupacijah na oblasti postal nekaj, kar ne omogoča niti ne zahteva verifikacije pri celotnem prebivalstvu. Toda za srečo ljudi ni dovolj, da živijo v deželi, ki se je razglasila za socialistično. V tem smislu socializem ni nekaj, kar je mogoče za vselej vzeti v zakup. Tega ne more nobena dežela, nobena politična stranka, in tudi ZK ne. Kajti ne gre le za politični status, temveč tudi za ekonomsko prosperiteto, brez katere ni mogoče vzpostaviti razčlenjenega sistema socialne varnosti, na lokalnih in nacionalnih nivojih kriti stroškov varstva okolja, zagotavljati socialno varnost in nepodkupljivost družbenih služb, kot so državna birokracija, policija, sodstvo – kar šele ustvarja možnosti za zaščito človeških pravic prebivalstva ter varovanje pravic manjšin. V tem smislu so mnoge kapitalistične dežele uresničile veliko več socializma od deklarirano socialističnih dežel, s tem pa se tudi že zarisuje potreba po čisto drugačnem samodefiniranju socialističnih sil in njihove politične strategije v Jugoslaviji in v ZK.

Program ZK je danes glede na situacijo v svetu in krizo v Jugoslaviji obupno zastarel zlasti v tistem delu, kjer je govora o »diktaturi proletariata« in o »demokracijskem centralizmu«. Potrebno ga je napisati čisto na novo, vendar je sam program »v teoretskem zasnovanju vloge ZK« le drugotnega pomena. Kajti ugotovitev, da je po črki sedanjega programa (»Za komuniste torej ni problema: ali večpartijski ali enopartijski sistem; oba sta lahko realnost določenega obdobja socialističnega razvoja v raznih deželah«, Program ZKJ, Komunist, Ljubljana 1979, str. 141) realno možen v Jugoslaviji večpartijski sistem, kaže na to, da je še bolj od programa nujno menjati neko dominantno interpretacijo tega programa, ki nosi s seboj mnogo več tabujev kot pa sam program. Pri tem gre za razširjeno podmeno, da so ljudje pripravljeni živeti v bedi, da le ne izgubijo svobode, kajti ta interpretacija današnje situacije je hkrati že povečevanje neke dimenzije današnjega družbenega stanja, namreč neuspehov v ekonomskem razvoju in v razvoju politične kulture. Zato iz takšnih konstatacij sledi geslo, da moramo biti predvsem enotni, kajti enotnost bo garant našega izhoda iz sedanjih kriznih težav; v resnici pa ta koncept hromi oblikovanje produktivne notranje diferenciranosti ZK, ki bi mogla artikulirati kulturno, ekonomsko, socialno, nacionalno in mnenjsko razčlenjenost, ki predstavlja največje narodno bogastvo in produktivni potencial prihodnosti. Stabilna prihodnost Jugoslavije in s tem prihodnost ZK je v artikuliranju take politične kulture, ki bo omogočala kulturni in politični pluralizem, kakršen spontano nastaja drugod po svetu, npr. v združeni zahodni Evropi in s perestrojko ter glasnostjo v SZ.

Mislím, da je primerno opozoriti tiste, ki vidijo edino učinkoviti izhod iz sedanje krize v Jugoslaviji v poudarjanju enotnosti za vsako ceno, da je pred desetletjem spodletela tista revolucija v svetu, ki je šla v pogledu izvajanju koncepta enotnosti družbe edino »do konca«, namreč revolucija Rdečih khmerov. To je bila najradikalnejša revolucija, v kateri so se odločili, da bodo odpravili vse stanovske, socialne, religiozne, regionalne razlike med ljudmi in s tem odvrgli ves balast meščanskega družbenega življenja, dosegli pa popolno poenotenje ljudi. Ta revolucionarna iluzija, ki jo je v bolj blagih variantah mogoče srečati tudi v nekaterih drugih socialističnih družbenih projektih v svetu, zgodovinsko ne preblaga pa se je uveljavila v stalinizmu – in ki je v resnici protirevolucionarna in kontrarevolucionarna iluzija – se s propagiranjem odločnejšega uveljavljanja poenotenja v Jugoslaviji tihotapi tudi skozi vrste ZK.

Ni presenetljivo, da govori Gorbačov v »Perestrojki« o obdobju »kulta (Stalinove) osebnosti« na tak način, da poudarja, kako je šlo v tistem času v SZ za

»pretirano centralizacijo, komandiranje od zgoraj navzdol, za prevladovanje administrativnih navodil in prepovedi«, kar je vse zmanjševalo vlogo zakonov in zakonitosti.² V razpravah o spremembah ZKJ je zlasti važno, da se še opazne težnje po ponovnem vzpostavljanju administrativnega socializma v Jugoslaviji in preurejanju ZKJ po administrativnih načelih razkrijejo kot anahronistične in nesprejemljive, in to ne glede na to, da jih včasih opravičujejo s težavno situacijo v Jugoslaviji, ki da zahteva izjemno ukrepanje. Gorbačov poudarja, da poskušajo nekateri Stalinovo razuzdano brez zakonje in samovoljo opravičiti »z nekakšno politično neobhodnostjo, skrajno napeto mednarodno situacijo in zaostrovanjem razrednega boja v deželi«, kar je nesprejemljivo in neodpušno. Enako velja danes za Jugoslavijo, da je opravičevanje pretirane centralizacije, ki jo nekateri zahtevajo, komandiranje od zgoraj navzdol in brez pogojna enotnost tisti projekt prenove ZKJ in celotne Jugoslavije, ki je zgodovinsko anahronističen, čeprav se opira na dvomljivo logiko »nekakšne politične neobhodnosti« – k sreči ne tudi na skrajno napeto mednarodno situacijo, ker je ta danes za Jugoslavijo ugodna. Administrativno okrepljena ZK in unitaristično utrjena Jugoslavija nimata nobene stvarne dolgoročne perspektive in sta možni le kot tragična zgodovinska avantura.

Za ZK velja danes prav tisto, kar velja kot perspektiva za ostali svet na Zahodu, Vzhodu in Jugu, namreč uveljavitev in spoštovanje zakonitosti v interesu družbe, toda tako, da hkrati odpira »neobhoden prostor za iniciative državljanov, delovnih kolektivov in družbenih organizacij« (Gorbačov).

Zato je potrebno, da tudi ZKJ postane prostor iniciativ in političnih inovacij, med katere štejem zavzemanje za vključitev Jugoslavije v Evropsko gospodarsko skupnost, toda ne le kot začasno kampanjo, temveč kot dolgoročni projekt v obči strategiji nujnih političnih in družbenih sprememb. To ne pomeni, da naj Jugoslavija in ZKJ zanemarita svoje stike in sodelovanje z neuvrženimi deželami. Ti stiki so v veliki meri omajani zaradi gospodarske in družbene krize v Jugoslaviji in v večini teh dežel ter lahko dolgoročno temeljijo samo na obojestransko koristnem in ekonomsko upravičenem sodelovanju, ne pa na ekonomskem in političnem voluntarizmu. Kar pa zadeva vključevanje v Evropsko gospodarsko skupnost, ima ZKJ zgodovinsko dolžnost do jugoslovanskih narodov, ki so v svoji zgodovini že vseskozi pripadali Evropi in njeni civilizaciji ter prenašali težko breme obrambe te civilizacije pred napadi in srednjeveško turško okupacijo – da prepreči politično, ekonomsko, tehnološko in socialno izolacijo Jugoslavije v Evropi in v najrazvitejšem svetu. Največja napaka ZKJ bi bila, če bi se spogledovala z zastarelo koncepcijo graditve socializma »v eni sami deželi« – kajti socializem je lahko uspešen le kot svetovni in kot kulturno-civilizacijski projekt.

Zavzemanje za vstop v EGS se seveda ne sme omejiti le na verbalne izjave, ki takoj usahnejo, ko je za to potrebno sprejeti dolgoročne in težavne ukrepe tudi v sami ZKJ. Zato je potrebno sprejeti konkretne ukrepe za utrditev pogojev za svobodo in boj mišljenj v sami ZKJ. Kot rečeno, je potrebno ukiniti dogmatsko koncepcijo o demokratičnem centralizmu in izrečno priznati njeno preživelost. To pomeni, da je treba izrečno priznati možnost formiranja različnih iniciativ znotraj ZK – ne le kot angažmajev ob konkretnih predlogih in akcijah, v katerih bi se organizirali in povezali tisti člani ZK, ki bi jih neka akcija pritegnila – temveč tudi dolgoročno, kot profilirane frakcije. Tako bi se v ZK lahko

² Mihail Gorbačov, *Perestrojka, Kultura* – Beograd, 1988, str. 92.

oblikovali paralelni in tekmujoči programi pri reševanju temeljnih družbenih in političnih vprašanj, ki bi zagotavljali večjo avtentičnost sklepov, ukrepov in načrtov ZK, predvsem pa njihovo večjo operativnost in zasidranost v interesih ljudi.

Frakcija ni že sinonim za frakcionaštvo. Težava ZKJ je v tem, da bi morala preskočiti senco, ki jo dela njena lastna zgodovina. Gotovo so bili frakcijski boji v KPJ med obema vojnama neugodni in škodljivi za njeno uspešno delovanje. Toda danes ZKJ ne sme ohraniti tistih modelov in načinov delovanja, ki so bili potrebni in nujni v delovanju v ilegali, kajti to duši iniciative baze in tekmovalnost različnih praktičnih političnih projektov, hkrati pa mlade ljudi odvrča od vstopanja v organizacijo, v kateri ne morejo postati avtonomna politična gonilna sila. V težavni socialni in politični krizi pa tudi simbolična identifikacija s slavno preteklostjo ZKJ postaja vse manj atraktivna kot spodbuda za vstop in delovanje v njej, še posebej za vstop iz povsem nekarierističnih nagibov.

Če naj se uveljavijo iniciative baze, je potrebno, da se tudi v ZK vpeljejo takšni volilni postopki, ki bodo zagotovili odgovornost vodstev pred članstvom – in ne zgolj pred CK. Dokler lahko članstvo predlaga kandidate za različna vodstva, potrjujejo pa jih višji organi, prihaja in bo prihajalo v teh organih do škodljivih procesov samoreprodukcije, ki vodijo k vse večjemu oddaljevanju in nerazumevanju potreb in interesov članstva in prebivalstva.

Je pa še drug bistveni razlog, ki ovira učinkovitost delovanja višjih organov v pogojih demokratičnega centralizma, kjer odločajo višji organi o svoji reprodukciji in kooptirajo nove člane: posamezni pripadniki teh organov in vodstev nimajo opore v bazi, ki bi jih potrdila ali odpoklicala; čutijo se odvisne od sodelavcev v teh višjih organih in s tem krepijo svojevrsten oportunističen vodstev, v katerih se ne upajo nastopati z neobičajnimi iniciativami, da si ne bi zaprli vrat za ponovne izvolitve oz. kooptacije. Zato je potrebno v ZKJ dosledno odpraviti sistem kooptiranja in uveljaviti sistem volitev v bazi tudi za najvišje organe.

ZKJ ima perspektivo kot dedič AVNOJ-a. Absurdne so danes tiste razprave, ki za današnjo družbeno in politično krizo krivijo federalizacijo ZK. S tem samo po ovinku priznavajo, da vidijo rešitev v unitarizaciji ZK in celotne jugoslovanske družbe. In ti očitki so zlasti pogosti pri nekaterih najvišjih funkcionarjih, ki bi se nasprotno lahko sami vprašali o svojem deležu krivde za današnjo krizo in zlasti za današnje politično in socialno izoliranje in zaostajanje Jugoslavije za ekonomskim in političnim razvojem v Evropi (vzhodni in zahodni) in svetu. Federalnost ZK je bila glavna prednost ZK pred vsemi drugimi strankami v stari Jugoslaviji, v NOB, zdaj pa jo nekateri hočejo razglasiti za največjo oviro nadaljnega razvoja. Toda edina perspektiva obstoji v demokratičnem političnem pluralizmu v ZK in v celotni družbi – in ta lahko zaživi le v povezavi s kulturnim in socialnim pluralizmom v Jugoslaviji. S spoštovanjem in upoštevanjem kulturnih, jezikovnih, religioznih, socialnih in mnenjskih razlik in s pogumnim bojem za enakopravnost narodov in narodnosti, si je ZK zgodovinsko utrdila svoj avantgardni položaj. Vsi drugi ukrepi, kot so neupoštevanje avtonomnosti narodov in narodnosti, nespoštovanje jezikovnih in mnenjskih razlik, nespoštovanje človeških pravic, kršenje nedotakljivosti časti posameznika – dolgoročno spodkopavajo perspektivo Jugoslavije in ZK. Zato bodo tudi vsi mehanizmi političnega odločanja, ki bodo dovoljevali preglasovanje manj številnih narodov in narodnosti ter tudi vseh drugih manjšinskih grupacij v jugoslovanski družbi, dolgoročno ogrožali demokratično družbeno perspektivo

vo. ZK se mora tudi pri opredeljevanju svojih notranjih mehanizmov odločanja zavedati: enakopravnost manjših in manjšinskih narodov in narodnosti je zagotovljena le, če imajo še posebno pravico do nedotakljivosti svoje avtonomije.

Ker razvoj krize v Jugoslaviji še ni zanesljivo dosegel najnižje točke, ker je možno, da se bo inflacija še stopnjevala, socialni protesti in konflikti še stopnjevali, stopnjevale pa tudi kritike ZK in CK ZKJ – predvsem v tem smislu, da so organi ZKJ neučinkoviti pri reševanju krize – je potrebno delovanje ZK in te kritike postaviti v širok zgodovinski kontekst.

Prvič, kritike delovanja ZK, ZKJ itn. še ne pomenijo same po sebi, da lahko ZK oz. vodstvo ZK prekine razpravo in seže po skrajnih sredstvih: nihče drug ne more dolgoročno, tudi armada ne, rešiti sedanje jugoslovanske krize. Edini realni in perspektivni izhod je v demokratizaciji ZK navznoter in navzven, v odpravi tistih mehanizmov odločanja, ki so bili sicer učinkoviti pred petdesetimi leti v ilegali, in tudi pod avtoriteto Tita, ki pa danes ne ustrezajo več dinamiki političnega in družbenega razvoja in vključevanja Jugoslavije v Evropo in v razviti svet .

Zato mora ZK izdelati mehanizme, če lahko zbere moči in če je še dovolj časa, da prepreči politično in socialno regresijo, različne začasne in improvizirane politične rešitve, uporabo izrednih sredstev in sredstev, ki so na meji zakonitosti in legitimnosti – kajti pri iskanju poti za lastno prenovo in za izhod iz ekonomske krize celotne družbe bo imela samo eno priložnost, ki se zamujena ne bo nikoli vrnila.

(Zapisano v januarju 1989)